

چگونگی به کارگیری یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی

مهدی خانجانی^۱

سید رحیم صادقی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳/۰۸/۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: ۱۷/۰۲/۱۳۹۹

چکیده

جنگها با پیشرفت فناوری و به کارگیری تسلیحات مدرن، راهکنشها و ابزار مختلف، ماهیت پیچیده‌تری به خود گرفته که نمونه آن جنگ ترکیبی است. تجربه حاصل از جنگ عراق و افغانستان، نقش نیروهای ویژه و واکنش سریع را برجسته کرده، به طوری که یکی از ابزارهای مهم جنگ ترکیبی به شمار می‌رود. این تحقیق به دنبال چگونگی به کارگیری یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی است. با توجه به ماهیت موضوع، این پژوهش از لحاظ نوع کاربردی و از لحاظ روش آمیخته (ترکیبی) است. جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای با استفاده از اسناد و مدارک، مصاحبه با صاحبان نظران و پرسشنامه محقق‌ساخته صورت گرفته است. جامعه پژوهش فرماندهان تیپ و گردانهای واکنش سریع نزاجا بودند که نمونه این پژوهش با توجه به کم بودن تعداد جامعه به صورت تمام‌شمار ۱۲۰ نفر تعیین شد. پایایی سؤالات پرسشنامه بر اساس آلفای کرونباخ ۰/۸۷ به دست آمد. روایی پرسشنامه به تأیید چند تن از استادان اهل فن رسید که در نهایت به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از Spss22 استفاده شد. نتایج نشان داد که راهکنشهای نفوذ، عملیات مستقیم و جنگ شهری در یگانهای واکنش سریع تا حد زیادی در جنگ ترکیبی کاربرد دارد.

کلید واژه‌ها: نیروی واکنش سریع، جنگ ترکیبی، راهکنش، نفوذ.

۱. نویسنده مسئول: کارشناس ارشد مدیریت دفاعی، دانش‌آموخته دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران، m.khanjani10@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری دانشگاه شاهرود، رشته مدیریت ورزشی، شاهرود/ایران

rahim.seyed.65@gmail.com

مقدمه

آینده مجموعه‌ای از چالشگران گوناگون را مطرح می‌کند که مجموعه مختلفی از رویکردها را نسبت به گذشته به‌همراه دارند. آموزشهای سنتی نظامی قرن ۲۰ با هدف مبارزه با ارتشهای عصر صنعتی کاملاً منسوخ شده است. حتی بهترین ارتشهای سنتی و مرسوم، همچون امریکا هنگام روبه‌رو شدن با نیروهای تحت حمایت بیگانگان و با روحیه قوی و معمولی، دچار دشواریهای مختلفی می‌شوند. همان‌طور که جنگ بین رژیم صهیونیستی و حزب‌الله به شکست آن رژیم انجامید، جنگ مدرن نیز جای جنگ قدیمی و سبک سنتی و رایج را گرفت (کوهن^۱، ۲۰۰۷: ۵۳).

ترکیب نیروهای نظامی ابرقدرتها به شکلی است که برای بحرانهای از قبل پیش‌بینی شده سازمان یافته‌اند (نیروهای راهبردی و نیروهای تاکتیکی) در حالی که هر لحظه ممکن است مناطقی از کره زمین حالت بحرانی یابد، قدرتهای بزرگ برای اینکه در کمترین زمان ممکن به واکنش نظامی بازدارنده دست بزنند، همواره در پی سازماندهی نیرویی جدا از نیروهای واکنش سریع بحث شده بوده‌اند تا بتوانند برای رفع بحرانها سرعت دخالت کنند. به لحاظ تاریخی، انگیزه تشکیل چنین واحدهای دهه‌های شصت و هفتاد باز می‌گردد.

به‌طور فزاینده‌ای، روش اصلی جنگ در جهان امروزی، نبرد نظامی نیرو علیه نیرو به روش اصول معمول جنگ نخواهد بود. جنگ، وسیعتر و بیشتر نظام‌مند خواهد بود و بیشتر حالت روانی و شناختی دارد تا تداخل نیروهای نظامی؛ به بیان بهتر، اگرچه شکل جنگ می‌تواند همچنان به‌صورت دولت علیه دولت باشد، می‌تواند شامل تروریسم، شورش، جنگ اطلاعاتی و موارد دیگر نیز باشد. امنیت روز افزون ملتها نیازمند روشی جامع برای جلوگیری از هدفهای دشمنان غیر معمول و روشهای ترکیبی است که آنها برای تهدید کشورهای قوی و آزاد به کار می‌گیرند. ارتشها در حالی که درگیر عملیاتهای جنگی وسیع هستند، خود را با این تهدیدها تطبیق می‌دهند. در این راستا پیچیده‌ترین سبک جنگیدن، که تاکنون مطرح شده رویکردی از جنگ به نام جنگ ترکیبی است. این جنگ از کنشها و راهکنشهای متعارف، نامتعارف و ائتلاف ترکیب شده است. جنگ ترکیبی شامل استفاده از چندین بازیگر دولتی یا غیردولتی از همه ابزارهای در دسترس سیاسی، اطلاعاتی، نظامی، شورشهای محلی، نیروهای نامنظم، نیروهای ویژه، حمله‌های سایبری و اقتصادی با هدف ایجاد بی‌ثباتی در کشور هدف

1. Cohen

است (مک کالون و جانسون، ۲۰۰۴).

یگانهای واکنش سریع در تمام ارتشهای جهان جایگاه ویژه‌ای دارند و از اهمیت خاصی برخوردارند. این یگانها با توجه به آموزشهایی که دیده‌اند و تجهیزاتی که در اختیار دارند، توانایی مأموریتهایی را دارند که دیگر یگانها از آن ناتوانند. به‌دلیل پیچیدگی فضای جنگ و نیز ضرورت تأکید بر تهدیدات ترکیبی در جهان و جنگ احتمالی آینده با رویکرد موصوف این نوع جنگ (جنگ ترکیبی) و کاربرد نیروهای واکنش سریع در آن اهمیت فزاینده‌ای پیدا کرده است. منظور از کاربرد یگانهای واکنش سریع پاسخگویی سریع و قاطع به تهدیدات ترکیبی است؛ از این رو محاسبه تواناییهای نیروی واکنش سریع حائز اهمیت است و با توجه به مأموریت و تواناییهای ویژه این نیرو باید به‌دنبال راهکار متناسب با این تهدیدات بود؛ بدین دلیل کاربرد راهکنشی یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی موضوع اصلی و دغدغه این پژوهش است. با توجه به گستردگی و پیچیدگی عملیاتها در جنگ ترکیبی استفاده بهینه از یگانهای واکنش سریع اهمیت و جایگاه خاصی دارد. سؤال اصلی تحقیق: "راهکنش‌های مورد استفاده یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی کدام است؟" فرضیه مقاله این است: "به‌نظر می‌رسد راهکنش‌های مورد استفاده یگانهای واکنش سریع شامل عملیات نفوذ، عملیات اقدام مستقیم و جنگ در مناطق شهری است."

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در نبردهای آینده باید از تمام عناصر قدرت ملی (سیاسی، اطلاعاتی، نظامی و اقتصادی) در جنگ بهره جست. توانایی هدایت جنگ اطلاعاتی موفقیت‌آمیز ممکن است معیار نهایی پیروزی باشد و تضعیف اراده دشمن در ثبات پس از جنگ اهمیت بسیار مهمی دارد، عدم اعتماد، طبقه‌بندی اطلاعات و مشکلات تسهیم اطلاعات، مشکلات زبان ارتباطی و نبود چارچوب عملیاتی مشترک از جمله چالشهای فراروی این نوع عملیات است (ولی‌وند زمانی و سرمد، ۱۳۹۷: ۶۷).

محیط عملیاتی، ترکیبی از شرایط، اوضاع، احوال و عواملی است که بر به‌کارگیری توان و تصمیمات فرمانده اثر می‌گذارد و دربرگیرنده عوامل و مناطق فیزیکی (هوایی، زمینی، دریایی و فضایی) و محیط اطلاعاتی است که در این محیط، سامانه‌های دشمن، خودی و بیطرف حضور دارند که به عملیات مشترک خاص مربوط است. در مجموع، محیط عملیاتی آینده پیچیده‌تر، با ارتباط بیشتر،

پویاتر و شاید بی‌ثبات‌تر از گذشته خواهد بود. درک محیط عملیاتی در توانایی نیروی نظامی به‌منظور حضور و پیروزی در هر نبردی عنصر کلیدی است. برای رسیدن به این هدف، محیط عملیاتی مشترک، چارچوبی را برای ملاحظه آینده و تعیین اثر محیط عملیاتی بر عملیات نیروی مشترک فراهم می‌سازد. درک محیط و تهدید جهانی، پایه و اساس فکری نیروی مشترک برای رفع نیازهای راهبردی آینده صحنه نبرد خواهد بود (متزوی، ۱۳۸۸).

نیروی واکنش سریع و نیروی دلنا

به‌طور کلی نیروهای واکنش سریع در نیروی زمینی، رنجرها و در نیروی دریایی تفنگداران دریایی و شیران دریایی نام می‌گیرند. نیروهای واکنش سریع جزء واحدهای نخبه رزمی شناخته، و بیشتر از واحدهای رزمی، رسته‌های پیاده و زرهی و در صورت نیاز سازمانی از رسته‌های دیگر انتخاب می‌شوند. واحدهای نخبه رزمی یا تکاور برای تصاحب سرپلهای عملیاتی، تعقیب، پاکسازی، تثبیت هدف عملیات ایذایی و نفوذ در عمق خاک دشمن سازماندهی و آموزش داده می‌شوند (پیشگاه‌ها دیان، ۱۳۸۶: ۴۴).

یگانهای تکاور با قدرت و تحرک بسیار خوب می‌توانند در نواحی قطبی، بیابانی، جنگلی، کوهستانی و شهری بجنگند. ارتش هر کشور بر حسب موقعیت جغرافیایی و ژئوپولیتیک خود به تدوین و توسعه طرح نیروهای واکنش سریع می‌پردازد (حسن‌پور، ۱۳۹۳: ۳۹ - ۶۳).

لزوم تشکیل نیروی واکنش سریع

فناوری یکپارچه برخلاف تاریخ جنگ زمینی این امکان را به ما می‌دهد که به سطح بالایی از دقت و حجم آتش دست یابیم. نیروهای زمینی در قرن بیست و یکم به‌صورت مشترک در آمده است. با این شبکه مشترک است که نیروهای واکنش سریع و عملیات ویژه به‌منظور مأموریت چریکی، غیرخطی و نفوذی در ساختار نیروی زمینی تقویت، و این مهم سبب افزایش دقت در میدان جنگ شده است. افزایش فناوری یکپارچه نیرو در رابطه با کاربرد آتش مهم و حیاتی است. ارتباط سریع و فشرده بین تعدادی از سامانه‌های جمع‌آوری اطلاعات، سامانه‌های رزمایش، سامانه‌های اجرای آتش و سامانه‌های پشتیبانی لجستیکی این امکان را به فرماندهی می‌دهد که مبارزه‌ای دگرگون‌کننده در پیش داشته باشد. بهترین کار نیروهای ائتلاف سامانه‌های جمع‌آوری اطلاعات و شناسایی اعم از انسانی و فناوری، فرماندهی، کنترل و ارائه آتش در مراکز رزمایشی و خیلی از فعالیت‌های دیگر یکپارچه است که همگی به‌صورت دیجیتالی به مراکز پشتیبانی لجستیکی ارتباط پیدا می‌کند (عزتی، ۱۳۹۳: ۱۹۳). با همه پیشرفتی که در فناوری هوایی و دریایی صورت گرفته است، معمولاً راهبرد نظامی نمی‌تواند بدون

دخالت نیروی زمینی به اهداف عمده خود برسد؛ زیرا اقدامهای هوایی و دریایی معمولاً غیرمستقیم است و زمانی به تکامل می‌رسد که نیروی زمینی نیز وارد عمل شود. ویژگیهای جنگ زمینی در قرن بیست و یکم و پیشرفت فناوری موجب به‌وجود آمدن شش دگرگونی مهم شده است:

۱. میزان تخریب و ویرانی

۲. حجم و دقت آتش

۳. فناوری یکپارچه

۴. تعداد افراد و کاربرد آن

۵. استتار و تجسس

۶. اقدامات نقطه‌ای و دقیق

این پیشرفتها در راهکنش جنگی، سازماندهی، دکترین نظامی، تجهیزات، نیروهای زمینی و ترکیب نیروها، روشهای فرماندهی و کنترل نیز کاربرد خواهد داشت. در آینده نیروهای زمینی کوچک اگر از دکترین مناسبی برخوردار باشند از فناوری برتر هم سود بجویند؛ آموزش صحیح و هماهنگی دیده و از رهبری انعطاف‌پذیری برخوردار باشند، می‌توانند آثار بزرگی بر صحنه نبرد و در نهایت در اعمال نفوذ سیاسی، اقتصادی و فرهنگی حکومت بر جای بگذارند.

مهمترین تواناییهای نیروهای واکنش سریع عبارت است از:

۱. اجرای حملات برق‌آسا و شرکت در پدافند داخلی

۲. ارائه آموزش به نیروهای خارجی در زمینه جنگ چریکی

۳. شرکت در عملیات گریز و فرار و اجرای عملیات نفوذ و احاطه قائم

۴. مأموریت در محیط‌های پنجگانه و از راه زمین و هوا با سرعت عمل و شدت زیاد

۵. آموزش، مشورت و کمک به نیروهای نظامی و شبه نظامی کشورهای دوست و هم‌پیمان شامل

پشتیبانی عملیاتی، آماد و پشتیبانی

۶. طرح‌ریزی و اجرای مأموریت‌های نفوذ، عملیات متحرک هوایی، تازش هوایی با عمق زیاد

۷. نفوذ به مناطق معین از طریق هوا، خشکی و دریا و هم‌چنین اجرای عملیات خروج

۸. زنده ماندن و اجرای عملیات در مناطق دوردست و بحرانی برای مدت طولانی با حداقل پشتیبانی

خارجی

۹. تهیه اطلاعات در پشتیبانی از نیروهای مسلح و سازمانهای غیر نظامی (فرج پور، ۱۳۹۰: ۶۴)

رزمایش یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی

یگانهای واکنش سریع در پشتیبانی از جنگهای ترکیبی حائز اهمیت است فرماندهان یگانهای نظامی باید قادر به طرحریزی آن باشند. نقش نیروهای ویژه در آماده‌سازی و پشتیبانی آن در جنگ ترکیبی بخش مهمی از عملیات جنگی است (زرین کمر، ۱۳۹۳: ۳۴).

نیروی واکنش سریع به منظور آسانسازی یکپارچگی و همگامی با تمام سطوح نیروی مشترک رابطه نزدیک برقرار می‌کند و در حالت جنگ ترکیبی با تکیه بر مهارت فنی راهکنشی و بهره‌گیری از مهارتهای تخصصی و اغلب نامتعارف جنگی همراه با انعطاف‌پذیری، خلاقیت، ابتکار و اعتماد به نفس به‌دست می‌آید. گرچه این نیروها عملیاتی ویژه را با نیروهای آموزش‌دیده انجام می‌دهند، پشتیبانی و هماهنگی آن با دیگر نیروها ضروری است (همان: ۸۰).

ویژگیهای نیروهای واکنش سریع

الف. مقتضیات واکنش سریع باعث می‌شود نیروها از ویژگیهایی برخوردار شوند که آنان را از نیروهای متعارف متمایز می‌سازد. فرماندهان باید با این ویژگیها آشنا باشند تا مطمئن شوند که مأموریتهایی که برای نیروهای واکنش سریع انتخاب می‌شود با تواناییهای آنها مطابق است. بیشتر نیروهای واکنش سریع، مراحل گزینشی دقیق با آموزشهای ویژه مأموریت را علاوه بر مهارتهای نظامی پایه می‌گذرانند تا مهارتهای سطح ورودی واکنش سریع را به‌دست آورند. این برنامه‌ها هرگونه جابه‌جایی سریع با معرفی نیروهای توانمند را غیرممکن می‌سازد. نیروهای واکنش سریع از نیروهای کهنه کار و با تجربه تشکیل شده است که بسیاری از آنان سطح بالایی از شایستگی را در بیش از یک تخصص نظامی دارا هستند. نیروهای برگزیده واکنش سریع برای به‌کارگیری در مأموریت طبق منطقه تقسیم‌بندی می‌شوند. مهارتهای ارتباطی میان‌فرهنگی جزء بخش معمول آموزشهای آنان است. واقعیت نیروهای واکنش سریع در شکل ۱ ترسیم شده است (ستاد مشترک ارتش امریکا، ۱۳۸۵: ۳۵).



شکل ۱. واقعیت نیروهای واکنش سریع

ب. نیروهای واکنش سریع کمک نیروهای متعارف هستند. نیروهای واکنش سریع، جایگزین نیروهای متعارف نیستند بلکه پیوستی ضروری برای توانمندیهای متعارف به‌شمار می‌روند. نیروهای واکنش سریع می‌توانند بنا به نیازمندیها، مستقل یا همراه نیروهای متعارف عمل کنند. نیروهای واکنش سریع می‌توانند نقش مکمل و تقویت‌کننده نیروهای متعارف را ایفا کنند تا آنها بتوانند هدفی را به‌دست آورند که به‌گونه دیگری قابل دستیابی نبود. مهارتهای ویژه و توانمندیهای نامحسوس و ذاتی نیروهای واکنش سریع در موقعیت یا بحرانهایی که به استفاده دقیق، منظم و متمرکز از نیرو نیاز باشد، واکنش نظامی مناسبی را عرضه می‌کند (همان: ۳۵).

فرماندهی و کنترل نیروهای مشترک در صحنه عملیات

جنگ به سامانه فرماندهی، کنترل و ارتباط وابسته است در جنگ ترکیبی افزایش سرعت، دقت و وسعت منازعات، انطباق سطوح مختلف برهم، پیشرفت فناوری، عدم قطعیت صحنه نبرد و چندوجهی بودن جنگ، موجب پیچیدگی سامانه فرماندهی و کنترل شده است. مشاهده، توصیف و هدایت کردن از جنبه‌های رهبری نظامی است که عنصر رهبری توان رزمی را اعمال می‌کند و اصولاً هنری است که نیازمند توانایی دانشی و توانایی مهارتی است. این مهم با ترکیب سامانه‌های هفتگانه رزم^۱ فراهم، و در راهنمای طرح‌ریزی و تصمیم و تدبیر فرماندهی و هدایت عملیات تمامی فرماندهان مشترک لحاظ شده است (حسن‌پور، ۱۳۹۵: ۱۲).

فناوری، ماهیت سیال بودن عملیات و حجم میزان اطلاعات، اهمیت فرماندهان را افزایش می‌دهد که خواهند توانست عملیات را مشاهده، و تشریح کنند. دیدگاه کلی فرماندهان و چیزهایی که آنها تأکید می‌کنند، مطابق با هر رده تغییر می‌کند. هنر عملیاتی اصولاً از راهکنش‌ها در دیدگاه و مقیاسی متفاوت است که فرماندهان مشاهده، توصیف و هدایت می‌کنند. فرماندهان عملیاتی، زمان، فضا، منابع، منظور و عملکرد عملیاتی‌های زمینی را مشخص می‌کنند و آنها را به طرح عملیاتی فرمانده نیروی مشترک مرتبط می‌سازند. در مقایسه با آن، فرماندهان راهکنشی با منطقه‌ای از عملیاتها شروع می‌کنند که تعریف شده است؛ هدفها مشخص، و منظور عملیات تعریف، و یگانها واگذار می‌شود و تداوم اختصاص می‌یابد و زمان در دسترس مشخص می‌گردد (آیین‌نامه FM3-0: ۲۱۱).

۱. هفت سامانه رزم شامل سامانه اطلاعات، رزمایش، مهندسی رزمی (تحرك، ضد تحرك، بقا)، پشتیبانی آتش، پدافند هوایی، پشتیبانی خدمات رزمی و فرماندهی و کنترل

راهکنش‌های مورد استفاده یگانهای واکنش سریع

عملیات موفق نیروهای واکنش سریع به طرح راهکنشی منطقی، مشروح، تهیه و تمرین بر اساس آخرین اطلاعات رزمی بستگی دارد. معمولاً بهترین بهره‌برداری از نیروهای واکنش سریع استفاده در قطع خطوط اصلی و ارتباطی دشمن، حمله به تأسیسات حیاتی، نشانه‌گذاری اهداف، تازش سریع از راه هوا و دریا، هدایت نهضت‌های مقاومت، اجرای عملیات روانی، نفوذ و به راه‌اندازی شورشی‌های محلی و حذف افراد حساس و فرماندهان دشمن است. بارزترین راهکنش‌های مورد استفاده یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی عبارت است از:

الف. عملیات اقدام مستقیم

عمل معین نیروهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی همراه با ضربت در مدت زمان کوتاه از طبیعت مخفی، غیرمنتظره، نیمه آشکار و آشکار است که مستقیماً از سوی کشور حمایت‌کننده در مناطق دشمن یا مناطق ممانعتی به مورد اجرا گذاشته می‌شود. یکی از تواناییهای عناصر نیروهای ویژه، کاربرد مستقیم آنها در عملیاتها و مأموریت‌هایی است که توسط فرماندهی مشترک در جنگ ترکیبی هدایت می‌شود. نیروهای واکنش سریع می‌توانند با واحدهای عمل‌کننده‌ای که قادر به واکنش سریع هستند با توجه به توانایی کارکنان نیروهای ویژه در نفوذ به مناطق تعیین شده و خروج از آنها از راه زمین، هوا، دریا و یا باقیماندن در مناطق عقب دشمن و اجرای عملیات در این مناطق به مدت طولانی با حداقل هدایت و پشتیبانی خارجی را انجام دهند. عملیات اقدام مستقیم را می‌توان جزء تواناییهای ذاتی یگانهای واکنش سریع نام برد (فرچ‌پور، ۱۳۹۰: ۷۰). عملیات اقدام سریع با اجرای عملیات هجومی به منظور اجرای کمین، آزادسازی نیروهای خودی، ربایش افراد دشمن، انهدام اهداف راهبردی متعلق به دشمن، تأخیر در حرکات دشمن، قطع خطوط مواصلاتی و آمادی دشمن و حملات بسیار دقیق و مؤثر است.

ب. نفوذ

نفوذ، ورود گروه عملیاتی نیروی ویژه با آماد همراه است در حالی که حداکثر اختفا را رعایت می‌کند تا از سوی دشمن کشف نشود تا بتواند به منطقه دشمن وارد شود (هاشم‌پور بختیاری، ۱۳۶۶: ۵۸).

– نفوذ از راه هوا

نفوذ از راه هوا عملی‌ترین و سریعترین شیوه نفوذ است. کارکنان و تدارکات را می‌توان به شیوه پرتاب یا داخل مناطق شهری فرود هواپیما به هر منطقه جغرافیایی از قبل پیش‌بینی شده نفوذ داد (فرچ‌پور، ۱۳۹۰: ۱۴۰).

– نفوذ از راه آب

نفوذ از راه آب شامل استفاده از شناورهای سطحی یا زیردریایی و پرتاب دور از ساحل به‌وسیله هواپیما از طریق فرود روی آب یا پرتاب به‌وسیله چتر است (همان: ۱۴۱).

– نفوذ از راه زمین

در بیشتر موقعیت‌ها نفوذ از راه زمین نامطلوبترین روش نفوذ است که معمولاً به مسافتهای کوتاه محدود می‌شود. نفوذ از راه زمین در وضعیت دید محدود در زمین‌های دشوار بهتر انجام می‌شود. نفوذ از راه زمین توسط نیروهای واکنش سریع زمانی عملی است که خطوط دشمن بیش از حد گسترده و رده منطقه عملیات سیال یا قسمت‌هایی از مرزهای کشور هدف به میزان کافی تحت کنترل نباشد (همان).

– نفوذ به طریقه در عقبه ماندن

نیروهای واکنش سریع در این شیوه قبل از اشغال کامل منطقه مورد نظر توسط نیروهای دشمن در منطقه باقی می‌مانند و عملیات خود را اجرا می‌کنند و زمانی از این روش استفاده می‌شود که دشمن توانایی اشغال تمامی منطقه را ندارد و امکان پشتیبانی غیر نظامی از نیروهای ویژه هواپرد نیز وجود داشته باشد (همان: ۱۴۲).

– تک مختل کننده

تک مختل کننده از وضعیت پدافندی و علیه دشمنی اجرا می‌شود که تقریباً قصد تک به ما را دارد و منظور از آن ایجاد اختلال در تهیه‌ها و سازمان رزمی دشمن، نامتعادل کردن وی، قطع یا به تأخیر انداختن تک قریب‌الوقوع او است. معمولاً در تک مختل کننده هدف نگهداری نیست. طرحریزی برای اجرای تک مختل کننده معمولاً از رده تیپ به بالا انجام می‌شود (معین وزیری، ۱۳۷۹: ۱۶۳).

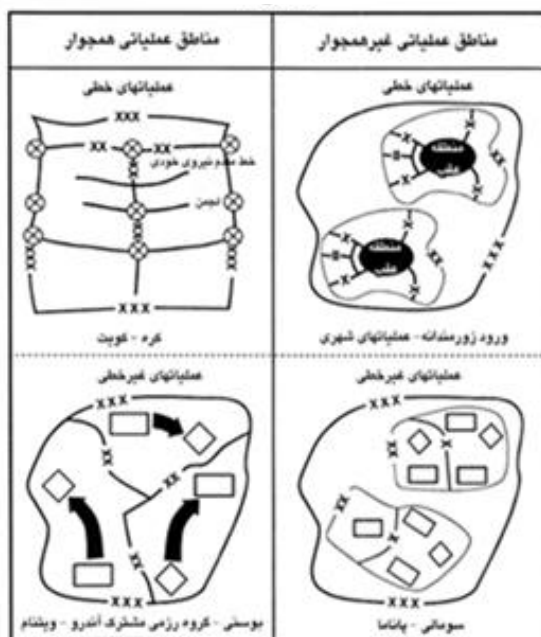
ج. جنگ در مناطق شهری

جنگ شهری به منظور اجرا در زمینی طراحی می‌شود که سازه‌های دست‌ساز انسانی بر گزینه‌های راهکنشی فرمانده تأثیرگذار است. ویژگی این منطقه وجود ساختمانها و حجم فشرده‌ای از جمعیت شهری است. این عملیات برای شکست دادن دشمنی است که در پی دستیابی به مناطق مسکونی خودی و یا بین غیر نظامیان پنهان شده است. یگانهای تکاور نیروی مخصوص برای نبرد در شهرها توانایی خوبی دارند (آقامحمدی، ۱۳۸۵: ۷).

– استفاده از ترکیبات تطبیقی

فرماندهان، همان‌طور که چهارچوب میدان نبرد و طراحی عملیاتی خود را مشاهده می‌کنند، در

آمیختن و یکپارچه کردن ترکیباتی از مناطق عملیاتی همجوار و غیرهمجوار با عملیاتهای خطی و غیرخطی را مورد ملاحظه و بررسی قرار می‌دهند. آنها ترکیبی را انتخاب می‌کنند که با وضعیت و هدف عملیات متناسب باشد. نمایی از مناطق عملیاتی همجوار و غیرهمجوار با عملیاتهای خطی و غیرخطی در جنگهای متعدد، چهار نوع ترکیب را به وجود می‌آورد که در شکل ۲ برای نمونه آورده شده است (آیین‌نامه FM3-0: ۲۶۶).



شکل ۲. مروری بر نظریه دانشمندان در جنگ ترکیبی

الوین تافلر در کتاب موج سوم درباره جنگهای آینده چنین می‌نویسد: "درگیری اصلی قرن بیست و یکم نوعی درگیری عمیق و همه‌جانبه بین تمدن موج سوم (اطلاعات و ارتباطات) با موج دوم (تمدنهای صنعتی) و موج اول (انقلاب کشاورزی) است. مارتین فان کرفلد^۱ معتقد است دوران جنگهای کلاسیک (منظم) رو به پایان، و نوع جدید جنگها در حال شکل‌گیری است (کرفلد، ۱۹۹۱: ۱۱). تهدیدهای ترکیبی محدوده کاملی از انواع مختلف جنگ شامل توان مرسوم، راهکنش‌ها و شکلهای غیر معمول، فعالیتهای تروریستی (شامل خشونت و زورگوییهای بی‌رویه و بی‌نظمی جنایی) را

۱. نظریه پرداز رژیم صهیونیستی و مشاور نظامی پنتاگون در سال ۱۹۷۵ و استاد دافوس و دانشگاه جنگ دریایی امریکا در

دارا است. جنگهای ترکیبی می‌تواند توسط هر دولتی و انواعی از عاملان شبه‌دولتی انجام شود. این فعالیتهای مختلف، می‌تواند توسط اتحادهای مختلف صورت پذیرد (هافمن و همکاران^۱، ۲۰۰۶: ۵).

جوزف نای نظریه‌پرداز ارشد روابط بین‌الملل معتقد است: «جنگهای ترکیبی با استفاده از تنوع گسترده‌ای از سلاحها است نه فقط استفاده از قدرت آتش. ابزارهای گوناگون و یگانهایی با ماهیت مختلف در این نوع جنگ به‌کار گرفته می‌شود. با توجه به وجود دوربین‌ها در همه تلفنهای همراه و نرم‌افزار ویرایش عکس در همه رایانه‌ها و همچنین غلبه شبکه‌های اجتماعی، جنگ اطلاعات به بخش حساسی در جنگ مدرن تبدیل شده است؛ موضوعی که در سوریه و اوکراین بروشنی به چشم می‌خورد» (حسن‌پور، ۱۳۹۵: ۴).

جنگ با ترکیبی از ابزارهای متعارف، نامنظم و نامتقارن است. جنگ ترکیبی شامل استفاده یک بازیگر دولتی یا غیر دولتی از همه ابزارهای در دسترس سیاسی، اطلاعاتی، نظامی و اقتصادی با هدف ایجاد بی‌ثباتی در کشور هدف است. جنگ ترکیبی، جنگی است که نیروهای منظم و نامنظم قابل توجهی، همزمان تحت فرماندهی واحدی رزم می‌کنند (هوبر^۲، ۲۰۱۴: ۵۴).

جنگ ترکیبی، که گاهی از آن با عنوان عملیات پیچیده، جنگهای کوچک و یا جنگهای نامنظم نیز یاد می‌شود، بیانگر به‌کارگیری ترکیبی توان نیروهای نظامی متعارف به شیوه‌ای پیچیده و هماهنگ شده است. این نوع نبرد، شامل عواملی است که از شیوه‌ها و آرایشهای نظامی گرفته تا حملات نظامی و غیره را دربر می‌گیرد. جنگهای ترکیبی برخلاف جنگهای نامتقارن و چریکی به لحاظ عملیاتی رهبری شده و در میدان نبرد هماهنگ می‌شود؛ بنابراین، این گونه نبردها مستلزم داشتن فرماندهی متمرکز و ساختار کنترل روند نبرد است؛ پس می‌توان آن را تا اندازه‌ای نهاد به‌شمار آورد؛ لذا طبیعی است که بیشتر بازیگران غیر دولتی این گونه امکانات و شرایط را ندارند. می‌توان گفت که جنگهای ترکیبی در این چهارچوب از تمامی ترفندهای آموزش داده‌شده در کتابها بهره می‌برند و شیوه‌های نظامی و فناوری را با هم ترکیب می‌کنند و در روشهای جدید و غیرمنتظره به کار می‌گیرند. این گونه از نبرد به لحاظ گزینش تاکتیکی، تنها به بازیگران غیر دولتی و ضعیف محدود نیست و به خودی خود نیز جدید به شمار نمی‌آید.

ویژگیهای جنگ ترکیبی

۱. حضور عناصر عمده نیروهای منظم و نامنظم دولتی و غیر دولتی

1. Hoffman
2. Huber

۲. فرماندهی چند وجهی^۱: افرادی که در مسائل مختلف یک پیش و افق دید دارند برای اهدافی که مشخص می‌کنند، ظرفیت ایجاد اجماع است.
۳. اقدام همزمان: اداره عملیات در فضای مختلف در یک دوره زمانی برای دستیابی به تأثیرات لازم و سریع به‌جای عملیات در مراحل مختلف،
۴. چند بعدی: سازمان رزم و طرح‌ریزی با به‌کارگیری منابع داخل و خارج میدان نبرد
۵. عدم تقارن و مشارکت رهبردی (یارندی، ۱۳۹۴: ۱۲).
- در تعریفی جامع‌تر، که توسط اجلاس امنیتی مونیخ ارائه شده، نبرد هیبریدی شامل ترکیبی از ابزارهای مختلف متعارف و غیر متعارف است. این ابزارها از سیاسی تا جنگ نظامی را شامل می‌شود. بر اساس تعریف اجلاس امنیتی مونیخ، جنگ هیبریدی شامل موارد هشتگانه است:

۱. دیپلماسی

۲. جنگ اطلاعاتی و پروپاگاندا

۳. حمایت از نابسامانیها و شورشهای محلی

۴. نیروهای نامنظم و چریکی

۵. نیروهای ویژه

۶. نیروهای کلاسیک نظامی

۷. جنگ اقتصادی

۸. حمله‌های سایبری (بقایی، رجب‌پور و پرواس، ۱۳۹۵: ۹۹).

ابزار نظامی جنگ ترکیبی

۱. پهپادها، تروریست‌های حرفه‌ای و نیروهای ویژه
۲. جنگ الکترونیک، جنگ سایبری و جنگ رسانه‌ای
۳. موشکهای بالستیک غیر هسته‌ای (تریدنت ۲) و موشکهای کروز
۴. جنگ فضاپایه (تسلیمات ضد ماهواره، ماهواره‌های SAR و SIGINT، مخبرات ماهواره‌ای نظامی، ماهواره‌های جاسوسی و ماهواره‌های دفاع موشکی) (زه‌دی و کلانتری، ۱۳۹۵: ۱۵۰).
- طی دو دهه گذشته گونه‌هایی از جنگ ترکیبی مطرح شده، و در عمل نیز به‌وقوع پیوسته است.
۱. جنگ ائتلافی یا مرکب: ترکیب عناصر عمده دو یا چند نیرو (زمینی، دریایی، هوایی و نیروهای

ویژه) با ملیتهای متفاوت

۲. جنگ شبکه محور: معماری شبکه‌ای محیط عملیاتی برای ارتقای آگاهی از وضعیت و تحلیل سامانه دشمن و در نتیجه اجرای عملیات تأثیر محور
۳. جنگ موازی: عملیاته‌ای موازی از سه بعد زمان، فضا و سطوح جنگ (تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی) که برای دستیابی همزمان استفاده می‌کنند.
۴. جنگ علیه نیروهای نامنظم در محیط ویژه
۵. جنگ ناهمگون (نامتقارن)
۶. جنگ ناهم‌تراز
۷. جنگ دورایستا: توان ضربه‌زدن از فاصله‌ای دورتر از برد عملیاتی دشمن با استفاده از ترکیبی حملات موشکی، پهپادها، جنگ الکترونیک، عملیات روانی و ... (بقای، رجب‌پور و پرواس، ۱۳۹۵: ۱۰۰).

مصادقاتهای تاریخی جنگهای ترکیبی

۱. ترکیب ارتش ویتنام شمالی با نیروهای نامنظم ویت‌کنگ در جنگ ویتنام
۲. ترکیب ارتش منظم انگلستان با چریکهای کشور اسپانیا در جنگ با ناپلئون
۳. ترکیب نیروهای ارتش انگلستان با نیروهای نامنظم اعراب در جنگ با عثمانی
۴. ترکیب نیروهای منظم، نامنظم دولتی، نامنظم غیر بومی (سپاه بدر و پیشمرگان کرد) در هشت سال دفاع مقدس
۵. ترکیب جنگ نیابتی نامنظم، جنگ نامتقارن، جنگ بدون مرز، جنگ دورایستا، جنگ سیاسی در جنگ سوریه
۶. ترکیب جنگ نیابتی نامنظم، جنگ دورایستا، جنگ سیاسی در جنگ لیبی. (یارندی، ۱۳۹۴: ۱۲).

روش‌شناسی تحقیق

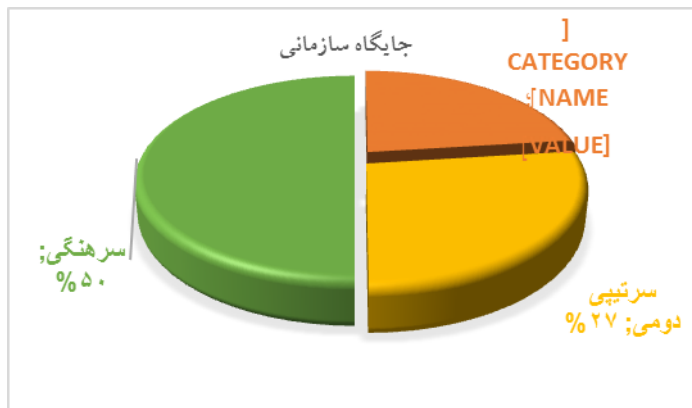
هدف پژوهش با توجه به رویارویی با تهدیدات نوظهور از نوع ترکیبی و اهمیت به‌کارگیری نیروهای واکنش سریع و نیاز ارتش به دانش استفاده از این نیرو در زمان بحران، کاربردی است. روش پژوهش توصیفی با رویکرد کمی و کیفی (آمیخته) است. محقق در این پژوهش به دنبال کاربرد

یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی است. جمع‌آوری اطلاعات در این مقاله به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است. اطلاعات مورد نیاز از طریق جستجوی کتابخانه‌ای، اینترنتی و بانکهای اطلاعات داخلی و خارجی به دست آمده است. در روش میدانی نیز عمده اطلاعات از طریق پرسشنامه محقق ساخته فراهم شده که شامل شش سؤال (به ترتیب سه سؤال شناسایی و سه سؤال از مؤلفه راهکنش) است. پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت^۱ و مقیاس فاصله‌ای اندازه‌گیری، و کاربرد یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی به صورت تجزیه و تحلیل توصیفی اطلاعات تنظیم شده است. پایایی بر اساس آلفای کرونباخ برای پرسشنامه ۰/۸۷ است. به منظور اطمینان از روایی پرسشنامه، تعدادی از استادان و صاحب‌نظران متخصص، آگاه و باتجربه انتخاب شدند که دارای سابقه خدمت در نراجا هستند. پرسشنامه مقدماتی با توجه به نظر و پیشنهاد آنان آماده شد.

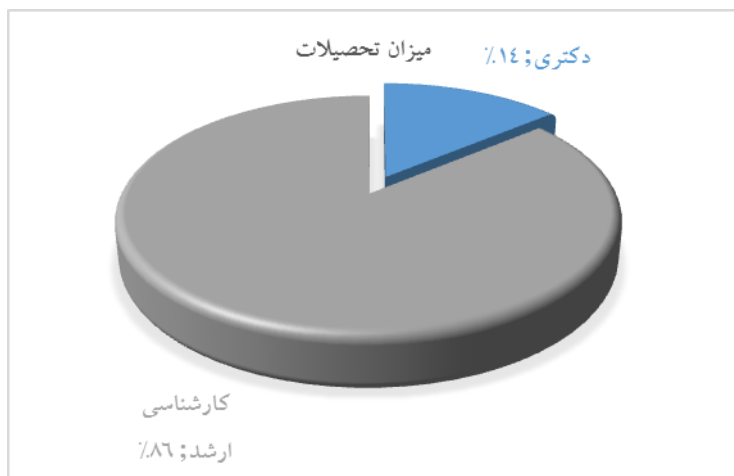
پس از بازبینی دقیق پیشنهادهایی که در راستای افزایش روایی و پایایی پرسشنامه بود، پرسشنامه نهایی تنظیم و برای تیپ‌های مستقل واکنش سریع نراجا فرستاده شد. در انتها به منظور نشان دادن همپوشانی داده‌های منابع، تحلیل نهایی انجام شد. جامعه آماری پژوهش، تمام فرماندهان، جانشینان، معاونان تیپ مستقل نیروی ویژه نراجا هستند. از آنجا که این پژوهش در سطح تیپ مستقل نیروی ویژه انجام شد به دلیل محرمانه بودن آمار کارکنان و کم بودن تعداد آنان جامعه آماری همان نمونه آماری در نظر گرفته شده است. روش نمونه‌گیری به علت کم بودن جامعه آماری به صورت تمام‌شمار ۱۲۰ نفر مدنظر قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

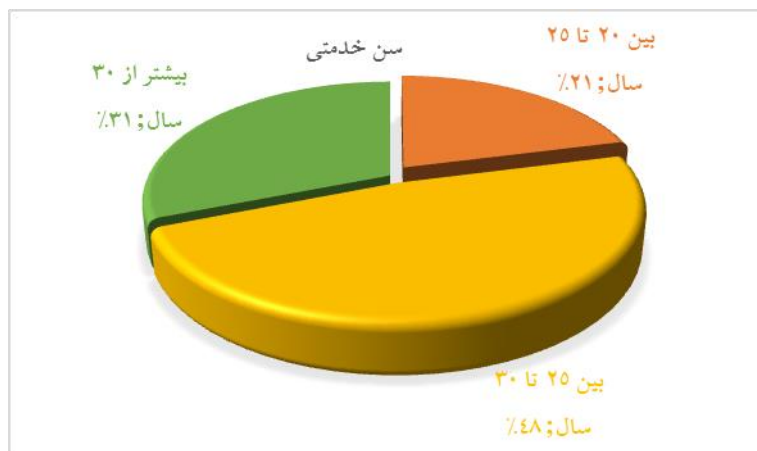
توزیع فراوانی نمونه‌های پژوهش را از نظر جایگاه سازمانی نشان می‌دهد که طبق داده‌ها ۲۳ درصد نمونه‌ها جایگاه سرتیپی، ۲۷ درصد سرتیپی دومی و ۵۰ درصد سرهنگی بوده‌اند.



توزیع فراوانی نمونه‌های پژوهش را از نظر میزان تحصیلات نشان می‌دهد که طبق داده‌ها ۱۴ درصد از نمونه‌ها دکتری، ۸۶ درصد کارشناسی ارشد بوده‌اند.



توزیع فراوانی نمونه‌های پژوهش را از نظر میزان سن خدمتی نشان می‌دهد که طبق داده‌ها ۲۱ درصد از نمونه‌ها ۲۰ تا ۲۵ سال، ۴۸ درصد بین ۲۵ تا ۳۰ سال سابقه، ۳۱ درصد آنها بیشتر از ۳۰ سال سابقه خدمت داشته‌اند.



- فرضیه تحقیق: به نظر می‌رسد راهکنش‌های مورد استفاده یگانهای واکنش سریع شامل عملیات نفوذ، عملیات مستقیم و جنگ در مناطق شهری است. در نتیجه سه سؤال مطرح می‌شود:
۱. عملیات نفوذ یگانهای واکنش سریع تا چه حدی در جنگ ترکیبی کاربرد دارد؟
 ۲. عملیات اقدام مستقیم یگانهای واکنش سریع تا چه حدی در جنگ ترکیبی کاربرد دارد؟
 ۳. جنگ در مناطق شهری یگانهای واکنش سریع تا چه حدی در جنگ ترکیبی کاربرد دارد؟

جدول ۱. توزیع فراوانی مربوط به میانگین سؤالات فرضیه تحقیق

$\frac{(fo_{ij} - fe_{ij})^2}{fe_{ij}}$	مجذور انحراف از میانگین	انحراف از میانگین	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	رتبه	ردیف
۷۳.۸۴	۲۲۰۹	۴۷	۳۰	۷۷	خیلی زیاد	1
۰.۳	۹	۳	۳۰	۳۳	زیاد	2
۱۶.۱۴	۴۸۴	-۲۲	۳۰	۸	متوسط	3
۲۶.۱۴	۷۸۴	-۲۸	۳۰	۲	کم	4
۰	۰	۰	۰	۰	خیلی کم	5
۱۱۶.۲۲	-	-	۱۲۰	۱۲۰	جمع	

$$fe_{ij} = \frac{\sum fo_{ij}}{n} = \frac{120}{4} \Rightarrow fe_{ij} = 30$$

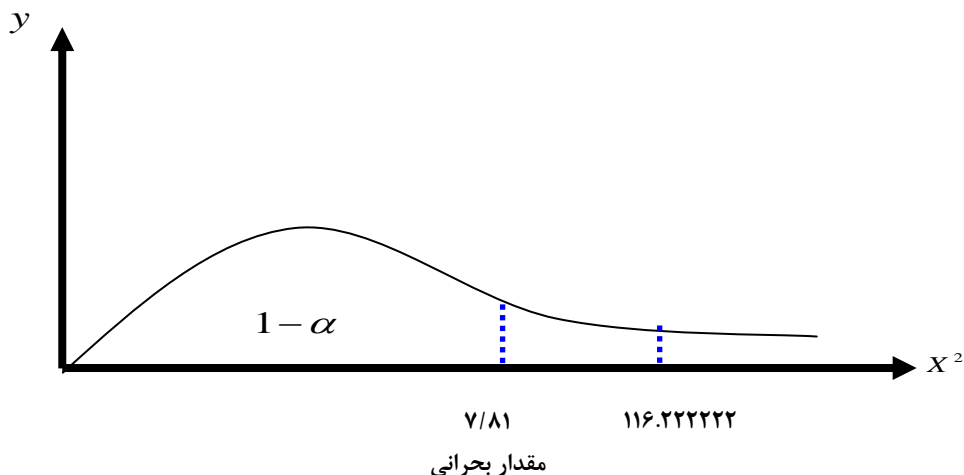
فراوانی مورد انتظار:

$$df = r - 1 = 3 \quad \alpha = 0.05 \quad \text{آماره آزمون:}$$

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(Fo_i - Fe_i)^2}{Fe_i} = 11622$$

نقطه بحرانی: $\chi^2_{\alpha,df} = \chi^2_{0.05,3} = 7.81$

$\chi^2 = 7.81$ مقدار بحرانی ، $\chi^2 = 116.22$ محاسبه شده (آزمون)



با توجه به نتیجه سؤال اول فرضیه تحقیق ۹۶/۶ درصد (اکثریت مطلق) از جامعه نمونه معتقدند عملیات نفوذ یگانهای واکنش سریع تا حد زیادی در جنگ ترکیبی کاربرد دارد.

با توجه به نتیجه سؤال دوم فرض دوم ۹۳ درصد (اکثریت مطلق) از جامعه نمونه معتقدند عملیات اقدام مستقیم یگانهای واکنش سریع تا حد زیادی در جنگ ترکیبی کاربرد دارد.

با توجه به نتیجه سؤال سوم فرض دوم ۹۶/۶ درصد از جامعه نمونه معتقدند جنگ در مناطق شهری یگانهای واکنش سریع تا حد زیادی در جنگ ترکیبی کاربرد دارد.

بنابراین نتایج بیانگر این است که ۹۱ درصد افراد جامعه نمونه (اکثریت مطلق) معتقدند که راهکنش‌های مورد استفاده یگانهای واکنش سریع تا حد زیادی در جنگ ترکیبی کاربرد دارد.

سرانجام با توجه به مقدار بحرانی و مقدار آماره آزمون در جدول، از آنجا که آماره آزمون با درجه آزادی ۳ و سطح معنی‌دار ۰/۰۵ در ناحیه H_1 قرار می‌گیرد و از مقدار بحرانی جدول بزرگتر است، فرضیه صفر رد و فرضیه ادعا تأیید می‌شود؛ بنابراین راهکنش‌های مورد استفاده یگانهای واکنش سریع شامل عملیات نفوذ، عملیات مستقیم و جنگ در مناطق شهری است؛ یعنی شدت ضریب بستگی (ضریب توافقی) بین راهکنش‌های مورد استفاده یگانهای واکنش سریع و جنگ ترکیبی به میزان

۸۹/۴۶/ است. این دو متغیر از یکدیگر مستقل نیست و بر همدیگر تأثیرگذار است.

نتیجه گیری

یگانهای واکنش سریع به‌عنوان مهمترین یگان با سازمان و تجهیزات مخصوص برای هدایت بحرانهای با ماهیت نظامی در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران سازماندهی شده‌اند. این یگانها ممکن است عهده‌دار مأموریت‌های تاکتیکی یا راهبردی محدود شوند و با توجه به ویژگی سازمان آن به‌منظور اجرای عملیات واکنش سریع قابل انعطاف، عهده‌دار مأموریت‌های گوناگون می‌شوند که توانایی آنها معمولاً از عهده نیروهای منظم خارج است. از همه مهمتر اینکه این یگانها در تمام سطوح جنگ و صلح قادر به اجرای مأموریت هستند.

با عنایت به نتایج قسمت یافته‌ها می‌توان چنین گفت که نیروهای مسلح هر کشوری متناسب با وضعیت جغرافیایی حاکم و نوع تهدیدها ساختار بندی، سازماندهی و تجهیز می‌شوند و دکترین و راهبرد نظامی آنان تدوین می‌شود تا بر اساس آن اصول و قواعد اساسی رزم برای نیروهای عملیاتی و راهکنشی تعیین شود. امروزه با توجه به تغییرات روزافزون در ماهیت عملیات، فناوری و فنون جنگیدن بیشتر کشورهای جهان، نیروهای مسلح خود را به سمت و سوی طرحریزی و اجرای عملیات مشترک سوق داده‌اند. نیروهای واکنش سریع از زبده‌ترین نیروهایی به‌شمار می‌روند که در اختیار فرماندهان نظامی هستند. از طرفی با تغییر ماهیت جنگها و بروز جنگ ترکیبی در بعد نظامی با توجه به تجربیات جنگ در سوریه و عراق، استفاده از نیروی واکنش سریع بسیار با اهمیت جلوه می‌نماید. نیروی واکنش سریع در این نوع جنگ در صورتی به موفقیت کامل می‌رسد که بتواند تحت نیروی مشترک وارد عمل شود.

این تحقیق به چگونگی به‌کارگیری یگانهای واکنش سریع در جنگ ترکیبی پرداخته است. نیروهای واکنش سریع با استفاده از راهکنش‌هایی همچون عملیات نفوذ، عملیات اقدام مستقیم و جنگ در مناطق شهری، شدیدترین ضربات را به دشمن وارد می‌کند. نیروهای واکنش سریع می‌توانند با واحدهای عمل‌کننده‌ای که قادر به واکنش سریع هستند با توجه به توانایی کارکنان نیروهای ویژه در نفوذ به مناطق تعیین‌شده و خروج از آنها از راه زمین، هوا، دریا و یا باقیماندن در مناطق عقب دشمن و اجرای عملیات در این مناطق به‌مدت طولانی با حداقل هدایت و پشتیبانی خارجی را انجام دهند. در عملیات نفوذ استفاده از حداقل نیروی خودکافی مد نظر است که به سه شکل نفوذ از طریق هوا، زمین و آب انجام می‌شود و در نتیجه دشمن در بعد نظامی با شکست روبه‌رومی‌شود و در پی آن دشمن در

عرصه جنگ ترکیبی شکست خورده خواهد بود.

پیشنهادها

با عنایت به نتایج تجزیه و تحلیل اطلاعات مربوط به مصاحبه با صاحب‌نظران و بررسی اسناد و مدارک، این پیشنهادها به مسئولان و دست‌اندرکاران محترم تقدیم می‌شود. امید است مسئولان محترم در صورت صلاحدید، مراتب را پس از تأیید و تصویب سلسله مراتب فرماندهی اعمال فرمایند. به‌منظور توجه به یگانهای واکنش سریع برای بهره‌گیری حداکثری از این یگانها در عملیات در جنگ ترکیبی از این موارد استفاده کنند:

۱. از طریق معاونت تربیت و آموزش آجا نسبت به اعزام به دوره‌های واکنش سریع در کشورهای هم‌پیمان تلاش مضاعفی صورت گیرد.
۲. از طریق معاونت تربیت و آموزش آجا با پیش‌بینی سرفصلهای آموزشی مرتبط عملیات در جنگ ترکیبی علاوه بر آموزشهای تخصصی مرتبط با حوزه مأموریتی در دوره‌های طولی، عرضی و ضمن خدمت یگانهای واکنش سریع، نسبت به آمادگی کارکنان واکنش سریع برای شرکت در عملیات در جنگ ترکیبی اقدام شود.
۳. از طریق معاونت طرح و برنامه و بودجه آجا دستورالعمل و بخشنامه‌ها، چک‌لیستهای نیروها و یگان واکنش سریع باید متناسب با کاربرد این یگانها در عملیات در جنگ ترکیبی، روزآمد و متناسب با امکانات، تجهیزات و مهمتر نیروی انسانی اصلاح شود.
۴. معاونت نیروی انسانی و بازرسی نیروها و ویژگیهای مطلوب تعیین فرماندهی در رده‌های مختلف یگانهای واکنش سریع را به‌منظور شناسایی و انتصاب شایستگان در این رده‌ها تبیین کنند.
۵. از طریق معاونت تربیت و آموزش نیروها، سازماندهی محیط کار و محیطی بهره‌ور در یگانهای واکنش سریع، به‌منظور زنده نگاهداشتن حس اعتماد به نفس و جسارت و شجاعت در کارکنان این یگانها و رشد خدمات مثبت و درنهایت دستیابی به بهره‌وری موردنظر ایجاد شود.
۶. معاونت عملیات نیروها در طرح‌ریزی تمرینات راهکنشی و رزمایشها نسبت به تمرین و شبیه‌سازی راهکنش‌های مورد نیاز یگانهای واکنش سریع در محیط عملیات در جنگ ترکیبی بویژه نفوذ، جنگ در مناطق شهری، اقدام مستقیم و... به صورت مؤثر اقدام کنند.
۷. از طریق معاونت عملیات نسبت به آگاه‌سازی کارکنان در مورد شاخصهای جنگ ترکیبی اقدام شود.

۸. دفتر مطالعات راهبردی نیروها در زمینه ثبت تجربیات فرماندهان و کارکنان یگانهای عملیات ویژه اقدام کند و در این راستا با جدیت بیشتری اهتمام ورزد.

کتابنامه:

الف) منابع فارسی

۱. آیین‌نامه عملیات (FM 100-3).
۲. مؤلف نیروی زمینی ارتش امریکا، ترجمه فریدون کیومرثی، (۱۳۸۶)، تهران.
۳. آقامحمدی، داود (۱۳۸۵)، رزم در مناطق شهری، تهران: انتشارات معاونت آموزشی نزاچا.
۴. پیشگاه‌هادیان، حمید (۱۳۸۶)، تحول سیاست دفاعی و امنیتی ایالات متحده پس از یازده سپتامبر، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۵. بقایی، کورش؛ رجب‌پور، مجید و پرواس، سیدرضا (۱۳۹۵)، چستی جنگ ترکیبی، اشتباهی تکراری در مباحث نظامی، فصلنامه علوم و فنون نظامی، س ۱۲، ش ۳۷.
۶. حسن‌پور، حمید (۱۳۹۳)، نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق، فصلنامه علوم و فنون نظامی، س دهم، ش ۳۰.
۷. حسن‌پور، حمید (۱۳۹۵)، نقش فرماندهی و کنترل در جنگ ترکیبی، همایش جنگ ترکیبی، تهران: دافوس آجا.
۸. زرین کمر، مرتضی (۱۳۹۳)، آیین‌نامه واکنش سریع، تهران: انتشارات دافوس آجا.
۹. زهدی، یعقوب و کلانتری، فتح‌اله (۱۳۹۵)، واکاوی پارادایم‌های جنگ آینده، تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
۱۰. سیفی، حاتم (۱۳۹۵)، اصول و مبانی عملیات مشترک در جنگ ترکیبی.
۱۱. عزتی، عزت‌اله (۱۳۹۳)، ژئواستراتژی و قرن ۲۱، تهران: سمت.
۱۲. فرج‌پور، عبدالحسین (۱۳۹۰)، جنگ‌های نا منظم، تهران: چاپ دافوس.
۱۳. کمیته رؤسای ستاد مشترک ارتش امریکا (۱۳۸۵)، ترجمه مرتضی کربلایی، راهکنش‌ها و تکنیک‌ها و روش‌های مشترک برای عملیات نیروهای ویژه، تهران: معاونت آموزش و نیروی انسانی ستاد مشترک سپاه.
۱۴. ولی‌وند زمانی، حسین و سرمد، علی (۱۳۹۷)، تبیین عوامل ماهیتی مشترک مؤثر در تدوین

- دکترین عملیات مشترک در یک سازمان نظامی ج.ا.ا، آینده‌پژوهی دفاعی، س دوم، ش ۶.
۱۵. معین وزیری، نصرت‌اله (۱۳۷۹)، آئین‌نامه عملیات (۰۱/۲ - ۳ م)، ج یکم، تهران: انتشارات دافوس آجا.
۱۶. مک کالو، تیموتی - جانسون، ریچارد (۲۰۱۳)، جنگ ترکیبی، ترجمه احمد الهیاری و گروه مترجمین سازمان جهاد خودکفایی، تهران: انتشارات دافوس آجا.
۱۷. منزوی، کیوان (۱۳۸۸)، محیط عملیاتی مشترک جهان در سال ۲۰۳۰ و پس از آن، تهران: انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
۱۸. هاشم‌پور بختیاری، علی (۱۳۶۶)، گشتی و عملیات ویژه، تهران: مرکز آموزش پیاده.
۱۹. یارندی، محسن (۱۳۹۴)، نمای راهبردی جنگ ترکیبی، تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.

ب) منابع خارجی و وبگاه‌ها

1. Cohen, Ariel(2007)"Knowing the Enemy: How to Cope with Global Jihad," Policy Review, No. 145, October/November.
2. Hoffman, F. G(2006)" conflict in the 21 century- the rise of hybrid wars," Orbis, Summer.
3. Huber, Tomas (2014), The Report of United States Army Special Operations Command, New York, Department of Defence U.S.A.